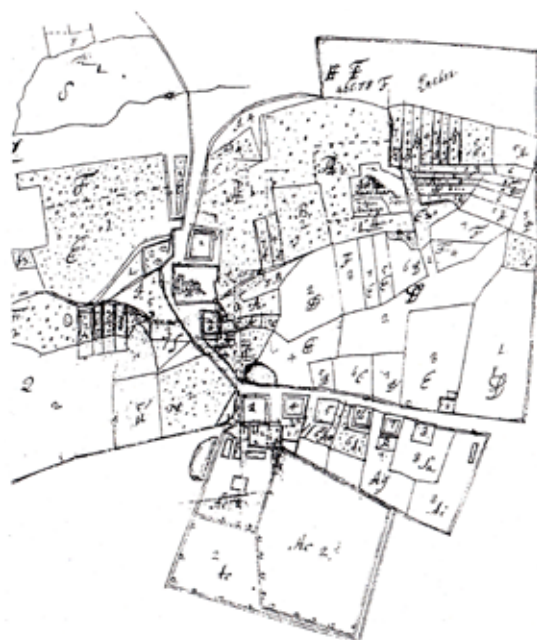

Prästgårdsparken i Östra Sallerup från Jöns Henrikssons tid till nutid

Ann-Sofie Haraldsson 2018

Jöns Henriksson var präst i Östra Sallerup och Långaröd från 1648 fram till sin död 1689. Parken som han lät anlägga söder om prästgården är cirka 5 ha stor och indelad i fyra kvarter med hjälp av kanaler och gångar allt enligt renässansens ideal. Varje del har sin utformning. Kvarteret åt sydväst har texten CAROLUS XI MONACHA SVECIAE, där varje bokstav är ca 9 meter lång och skriven i dubbla stenrader. Kvarteret åt sydost har 25 stensättningar som enligt gamla skrifter uppkallats efter namnkunniga hjältar. De är placerade så att de utgör en kompassros med stensättningar i två ringar runt en stensättning i mitten. Perspektivgatan är en bred gång mellan dessa kvarter och den pekar rakt mot kyrkan. I kvarteren åt norr finns dammar och sankmark. I en av dammarna finns en fyrkantig ö, som Jöns kunde komma till genom att gå rakt ner från prästgården och vidare över en vindbrygga.

Prästgården var ett lantbruk som sköttes av prästen med hjälp av tjänstefolk som troligen bodde i prästgården. I mantalslängder som finns bevarade kan man se att han hade ett par drängar och 3-4 pigor, men ingen hustru finns angiven. Jöns Henriksson efterträddes av Simon Palm vars dotter Ingrid (f.1695) gifte sig med nästa präst som var Mattias Sundius. Efter något år avled Sundius och änkan Ingrid gifte sig senare med den efterföljande prästen J.W. Corvin vilket kallas för att han ”konserverade änkan”. Här nedan beskrivs att parken fick falla i törnrosasömn för att senare lyftas fram igen genom olika insatser och att den genom åren nyttjats på olika sätt.

Del av odaterad karta, bedömd till att vara tidigt 1700-tal. Parken i söder med tre av kvarteren utritade.

1700 och 1800-talen

På en odaterad karta, som är bedömd att vara från tidigt 1700-tal, ser man parken i söder med sina dammar. Efter att Jöns avlidit var det nog ingen som intresserade sig för parkens installationer. Man vet dock att det skördades hö där. Det framgår dels av de sockenbeskrivningar som prästen Corvin skrev 1747 och dels av skiftesanteckningar från 1804. Av någon anledning har man inte fortsatt att hävda den, för 1830 räknar prästen J. Bergman, i sina sockenrelationer upp många olika lövträd som växer där. Han beskriver dammarna som mestadels igenväxta utom en som rensades under torkåret 1826. Generalstabskartan från mitten av 1800-talet

Karta daterad 1804 efter skiftet. Kyrkan ligger mellan de två övre gårdarna

visar också på att området har beskogats.

Före enskiftet i Sallerups by låg sex gårdar på rad söder om vägen. Prästgården fick ligga kvar på sin plats längst åt väster och parken fick fortsätta att höra dit. Gården längst åt öster, som kallas Östergård, fick också ligga kvar. Gårdarna däremellan flyttades ut. Ryttmästarbostället norr om kyrkan fick också ligga kvar. Klockarens boställe låg söder om kyrkan och skall flyttas västerut men detta blir inte av förrän i mitten av 1800-talet. Ungefär samtidigt skapades prästlönebostället, väster om prästgården, som en arrendegård under kyrkan. Man flyttade dit en statarlänga från

Skartofta som bostad och enligt boken "Gods och Gårdar" uppfördes den på 1850-talet och övriga byggnader senare.

1910 och 1920-talen

1910-1915 kom den Häradsekonomiska kartan, på vilken man kan se att det är trädbevuxet i större delen av parken, men i norra delen är det troligen för blött för där syns nästan inga träd. Dammarna längst åt norr är tydligt utritade, liksom en halvmåneformad i anslutning till området.

1920 ger Gunnar Carlquist ut "Sockenbeskrifningar från Frosta härad författade af häradets präster åren 1746-1747". För Östra Sallerups och Långaröds del återger den vad prästen Corvin skrev om sina socknar och om de präster som verkat där före honom.

I en tidningsartikel långt senare skriver lantbrukaren och folklivsforskaren Gunnar Persson (1908-1990) Hovgårdsmölla i Västerstad: "En ung student som läst gamla kyrkober beskrivningar kom till prästen i församlingen år 1925 och frågade efter kungastenarna. Prästen visste inget och gav honom beskedet att gå till skolläraren E. A. Hansson i Sallerup. De båda fann platsen som den stod beskriven. En dag då skolan hade börjat tog läraren sina elever med ut till prästaparken. Där grävde de fram den första bokstaven. Detta var under vårvintern 1926."

Häradsekonomiska kartan 1910-1915. Här har prästlönebostället kommit längst åt väster. Klockaren har flyttat sin gård och där har byggts ett skolhus, vilket långt senare kommer att bli församlingshem.

Prästgården ca 1921 innan en ny byggdes detta år. Denna byggdes efter att den förra brann 1792.

Sedan 1909 var Knut Samuel Forsberg (1868-1941) församlingens kyrkoherde och läraren Emil Anton Hansson (1895-1983) hade börjat sin tjänst 1920 och var kvar till 1960. Lantbrukaren och handlaren Nils Andersson (1867-1934) i Bessinge var även tidnings-skrivare under signaturen N.A. Han skriver i Mellersta Skåne artiklar dels om Jöns Henriksson och övriga präster och dels annan historiebrevning samt om aktuella händelser.

Jordbrukare-Ungdomens Förbund, senare Jordbrukarnas Ungdomsförbund, JUF, bildade i december 1924 en avdelning i Östra Sallerup. Denna var mycket aktiv och man ordnade föreläsningar, studiecirkel, fester och utfärder. I juni 1925 hade man möte i Brolunden, Kölleröd. I en artikel står det att efter välkomstinledning ”höll handlaren Nils Andersson Bessinge fortsättningen på föredraget om Östra Sallerup från forntid till nutid. Denna gången redogjordes för de 21 prästmän som verkat i socknen från 1520 till nu”. Hembygdsforskning var nog lite på modet för i Mellersta Skåne kan man 1925 läsa annonser om att JUF:s förlag säljer ”Hembygdsforskaren, handledning för bygdebeskrivare och folkminnesinsamlare”, pris 1 kr.

Tack vare ett dokument som Gunnar Persson 1975 lämnat in till Skånes Hembygdsförbund

Annons om hembygdsforskaren i Mellersta Skåne 1925.

så har vi följande vittnesmål: Redan i mitten av 1920-talet (hösten 1925 och våren 1926) började restaureringen av Karl XI-minnet i Östra Sallerups prästgårdshage. Stenarna i första bokstaven C i CAROLUS XI frilades; de gjordes fria från jord, mossor, gräs, löv och buskar. Stenar, som kommit utanför bokstaven, lades tillrätta. Denna restaurering gjordes av undertecknad med hjälp av skolpojkar, som frivilligt erbjöd sig att hjälpa till. Tillstånd att företa restaureringen hade erhållits av dåvarande kyrkoherde K.S. Forsberg. Dokumentet undertecknades av E.A. Hansson.

1930-talet

Enligt ett tidningsreferat från JUF:s årsmöte i januari 1930 *"beslöts i enlighet med inkommet förslag att JUF-avdelningen skall verksamt bidra till bevarandet och iordningställandet av i Ö.Sallerup befintliga fornminnen. En kommitté att handhava denna uppgift tillsattes och invaldes i densamma herr E.A. Hansson Ö. Sallerup, sammankallande, Anders Olsson Buus, Gunnar Persson Västerstad, Nils Frossmark Tormastorp och Ernst Rosenberg Ö. Sallerup. Suppl. Arvid Dahlin Grankarp. Ett belopp av 15 kr. anslogs att av kommittén disponeras för ändamålet."*

I dokumentet som intygar vad som gjordes i parken 1926 finns en fortsättning om vad som gjordes senare. JUF:s studiecirkel startade på hösten 1925 och i mars 1930 påbörjades den fortsatta restaureringen. Första raden åtgärdades och senare även den andra på samma sätt som man gjort med bokstaven C tidigare. I den tredje raden var det för blött, så där kunde man inte göra något. Dokumentet avslutas med: *"Före den ovan nämnda restaureringen var stensättningarna mycket svåra att upptäcka för den oinvigde"*. Dokumentet har undertecknats av E.A. Hansson studieledare 1925-1930, Arvid Dahlin biträdande studieledare 1925-1930 och Ernst Rosenberg ordförande i Ö. Sallerups JUF 1930-1937.

Märta Forsberg (f.1905) var dotter till dåvarande kyrkoherden och 1993 skrev hon ett brev till Föreningen Jöns Henrikssons Minne. Hon berättar om livet i och runt parken under sin ungdomstid och om ön skriver hon: *"Till den kom man tack vare några grova stockar, som lagts över kanalen. Varje midsommardag hade vi ungdomsmöte i prästgårdens trädgård. Det var den kyrkliga ungdomskretsen, som inbjöd till kaffe och underhållning. Ofta kom en teol. studerande och höll ett föredrag och det skulle hållas just på Ön". På grund av myggplågan avslutades den traditionen.... "Längre bort mot arrendatorns fanns en annan damm. Den kallades store damm och var mycket djup, sades det. Far beslöt att odla karp där."* Eftersom

det blev en ovanligt torr sommar så att dammen torkade ut fick man försöka rädda karpen i olika baljor. Hon beskriver att olika årstider har sin tjusning med skridskois på vintern och därefter olika vår- och sommarblommor. *"Alltid när det kom gäster skulle vi ut i parken för att visa det historiska minnesmärket. Det var mycket övervuxet och vi fick ofta gå på de övervuxna stenarna för att besökarna skulle kunna urskilja Carolus XI MONARCHA Svecie... Folkskollärare Emil Hansson var den drivande kraften och också den förste som gjorde något för namnteckningen i prästgårdshagen. Tack vare honom gick det sen att tyda bokstäverna riktigt bra."*

1940-talet och delar av 1950-talet

1943 kom prästen Henrik Hägglund (1907-1979) till Östra Sallerup och han flyttade med sin familj in i prästgården. Inga Nilsson (f.1933) blev familjens hjälpreda/jungfru 1948 och hon berättar att stenarna var svåra att upptäcka. Efter de tidigare restaureringsarbetena hade det säkert kommit nytt uppslag av sly. Hon berättar att på ön var det ganska öppet och på söndagarna brukade man gå dit och dricka kaffe. Det fanns inga bänkar utan man satt på filter.

Kyrkoherdens barn Brita Dano, (1936-2018) och Lars Hägglund (f.1941) har berättat att man lekte i parken och det var spännande med allt vatten i dammar och kanaler. På sommaren kunde man ha någon flotte eller båt att paddla runt med och på vintern åkte man skridskor och spelade ishockey och andra barn kom också dit. Runt ön var en kanal men för övrigt inte mycket vatten just där. Föräldrarna berättade om parken för besökare men som barn tog man det ej så allvarligt och inte som något historiskt intressant. Ingrid Olsson (f.Dahlin) Grankarp, som är jämngammal med Brita berättar att flickorna lekte tillsammans i parken och att man även planterade påskliljor i den norra delen.

Göte Nilsson, f.d. arrendator av prästlönebostället (f.1944), berättar att man i hans unga år inte pratade så mycket om parken som ett

Göte Nilsson 1955 på en stubbe i kvarteret med kungahyllningen. Foto: Privat

minne från gången tid. Hans föräldrar och morföräldrar, som tidigare varit arrendatorer från 1925 och framåt, kände till första textraden. Från prästgården kunde man gå genom en grind rakt ner i parken. Annars kunde man gå genom en öppning i stengärdet längre österut. Genom den kom man till den östra dammen av de tre som låg på rad precis söder om prästgården. Den kallades Prästadammen och var troligen djupast. Det var främst där som de brukade åka skridskor och spela ishockey. De kunde också åka varv efter varv runt ön. Han skrev 2017: *"I norra delen av parken med mycket al finns en anlagd ö där vi barn byggde kojor och ett lustigt hus av pinnar av al. En enkel bro för att ta oss dit gjorde vi också. I småskolan kanske vi hade en lekdag i parken några gånger... På sommaren kom vissa för att plocka liljekonvaljer som fanns i stor mängd"*.

Under slutet av 40-talet togs en jättebok ner i "MONARCHA-raden" och från den fick arrendatorn ved som räckte i många år. I mitten eller senare halvan av 50-talet togs ekstock ut som kyrkan sålde till Gärsnäs möbelfabrik. Arrendatorn fick då grenar och toppar för att elda med, men annars togs ingen ved i parken.

1954 byggdes ett nytt boningshus på prästlönebostället och i samband med det tippades uppgrävda jordmassor i den halvmåne formade dammen som låg väster om parken och man började fylla igen den. Det var troligen i den som prästen Forsberg provade att odla karp och på grund av den dammen gör markvägen en sväng.

Slutet av 1950-talet och in på 1960-talet

Kyrkoherde Henrik Hägglund intresserade sig för parken och planerade tillsammans med landsantikvarie Harald Olsson nya insatser. Många kom till ett informationsmöte som ordnades av Frosta Härads Hembygdsförening och de anslog 500 kr till arbetet som skulle göras. De skriver i sin verksamhetsberättelse från 1957 att: *"Den 11 och 28 september samt den 13 november arbetade sekreteraren Marianne*

Nils Nilsson Sallerup, arrendator av prästlönebostället och hans häst Gunda i det upprädda området 1957. Foto: Harald Olsson

Kyrkoherde Henrik Hägglund arbetar i Parken 1957. Foto: Harald Olsson

Schartau och Nils Ludvig tillsammans med kyrkoherde Hägglund under landsantikvariens ledning med röjning ibland minnesstenarna på Östra Sallerups prästgårdsmark". Övriga deltagare är kyrkvårdarna Sven Olsson

En askstubbe i SVECIA raden togs bort med hjälp av Nils Nilssons stenupdragare som bevades. Fr.v. Magnus Andersson, Önnköping, Erik Månsson, Önnköping och Sven Olsson, Trulshärad. De två sista var kyrkvårdar i Långaröds kyrka som sedan gammalt haft gemensam präst med Östra Sallerup. De båda från Önnköping var grannar. Foto: Harald Olsson 1957

(Trulshärad) och Erik Månsson (Önnköping), lantbrukarna Ivar Olsson (Östergård), Magnus Andersson (Önnköping) och Nils Nilsson (arrendator av prästlönebostället). Innan arbetet påbörjades beskrevs parken i en tidningsartikel som en sumpig vildskog där endast ett mindre antal av jättebokstäverna gick att urskilja.

Skånes Hembygdsförbund var på den tiden huvudman för landsantikvariens och sökte tillstånd för arbetet hos Riksantikvarieämbetet. I rapporten från 1957 kan man läsa, att buskage och småträd röjdes i namnchifferstensättningen till ett avstånd om 2 meter utanför textraderna och att det undanröjda kördes ut från parken. Alla stora träd lämnades kvar liksom en del vackra ungbokar mellan textraderna. Bokstävernas ytterkonturer rensades från löv och mylla. Även Frosta Häraads Sparbank bidrog med 500 kr och den totala kostnaden det året beräknades till 1000 kr. I anslutning till rapporten finns en karta som Harald Olsson "ritade ur minnet" men där bokstäverna med sina träd och stubbar är uppmätta. Det finns ganska många fotografier och man ser en tät vegetation utanför det röjda området. Trots att det inte står något om röjning av perspektivgatan så är den fri från träd och buskar.

Det beslutas att kyrkorådet skall bekosta

Perspektivgatan är inte bevuxen 1957 trots att inget skrivits om någon röjning där. Foto: Harald Olsson

stängslingen av inskriptionsfältet och det utförs de närmaste åren. Det sattes upp tre grindar åt olika håll och några spänger tillverkades. Frosta Härads Hembygdsförening anskaffade 1960 fyra tacklamm för att hålla området öppet. Dåvarande arrendatorn Nils Nilsson blev fodervärd åt fåren under vintern och åtog sig att ordna avelsbagge. I hembygdsföreningens verksamhetsberättelser till och med 1995 nämns det nästan varje år i olika ordalag att hembygdsföreningens får betar i parken och att arrendatorn vårdar dem väl. Efter att fåren kom dit försvann liljekonvaljerna. 1961 skickade Bertil Berthelsson på Riksantikvarieämbetet ett tack till Pastorsämbetet i Östra Sallerup för röjnings- och uppsnygningsarbeten.

Skriftväxling från 1962 finns bevarad mellan olika instanser med tankar om att röja större områden men att det då finns risk för nytt sly-uppslag och att det behövs garantier för att detta hålls efter. I samband med detta skriver K.A. Gustawsson på Riksantikvarieämbetet ett brev till Henrik Hägglund där det med understruken text står ”Minnesmärket är byggt för att bevaras för all framtid”. Rensningsarbeten diskuteras också men varken detta eller ytterligare någon större röjning kom att göras i den perioden. Evald Gustafsson blir ny landsantikvarie och han besökte parken 1964.

Slutet av 1960-talet till början av 1980-talet

Göte Nilsson berättar att kyrkan 1968 sålde den s.k. Prästabacken till kommunen. Det var en fortsättning österut på den höjd på vilken prästgården ligger och man skalade säkert bort ca en meter av backen innan man byggde fyra lägenheter där. En av de första hyresgästerna, Anton Persson från Henset, lavade om stengärdet, vilket där utgör gräns mot parken. Enligt Riksantikvarieämbetets dokument framgår det att kvarteret med Karl XI:s stenar fick status som fornlämning 1971. Övriga delar är då inte skyddade och det planterades vid något tillfälle påskliljor på ön och den har även använts som grillplats.

Kungahyllningen 1964. Foto: Evald Gustavsson

Landsantikvarie Evald Gustafsson skrev 1975 *”En kungahyllning i prästgårdshagen”* i vilken han menar att man 1957 beslöt väcka minnet till nytt liv. Folklivsforskaren Gunnar Persson skriver då ett brev till honom att det var i februari 1926 som man började frilägga stenarna, så den första restaureringen gjordes då. I skriften har Gustafsson en skiss över hur parken kan tänkas ha sett ut men utformningen stämmer inte med den verklighet som vi känner till i dag. Evald Gustafsson skriver vidare: *Under 1973 har ytterligare röjningar kommit till stånd, nu med hjälp av arbetslag från arbetsmarknadsstyrelsens skogsstation i Hörby. På sikt skall samtliga kvarter röjas från småträd och busksnår så att besökaren skall kunna få en helhetsbild av anläggningen.*

Riktigt så omfattande blev inte deras arbete och Göte Nilsson beskriver att arbetslaget från AMS-stationen i Hörby började med att röja sydöstra kvarteret och frilägga en stor del av stensättningarna i kompassen. De inhägnade det området så fåren fick mer bete. Under resten av 70-talet och även i början av 80-talet skötte arbetslaget underhållet i parken under sensommar eller höst. De utförde inte någon direkt avverkning utan högg ner sly och tog hand om träd som blåst omkull eller som var skadade. Av dessa tillverkade de stolpar till stängslingen.

Det som blev över eldades i sydöstra kvarteret men troligen inte på stensättningarna eftersom inga sprickor syns på någon av stenarna. De gick med röjsåg och högg av sådant som fåren inte ville äta och om det var fint väder åt fåren gärna det avhuggna efter ett par dagar. Perspektivgatan putsade Göte med slåttermaskin. De gjorde även nya broar och spänger. I början av 80-talet hade AMS-arbetarna även röjt och stängslat i nordvästra kvarteret och då kom fåren dit in, dock inte så långt fram att de kunde komma till de tre dammarna men de kunde gå norrut på en gång, så att de kunde ha bakre delen av Hägglunds garage som vindskydd.

Slutet av 1980-talet och hela 1990-talet

Katarina Frost, som under några år bodde i Köinge, studerade till trädgårdsarkeolog och skulle skriva sin C-uppsats. Hon arbetade i slutet av 1980-talet på turistbyrån i Hörby och kom då i kontakt med prästgårdsparken. Från 1990 kom mycket att utträttas, först med studiecirklar i olika ämnen, bildandet av föreningen

Jöns Henrikssons Minne 1991 och dessutom olika föreläsningar.

1992 tog Bore Eriksson på Riksantikvarieämbetet fram en åtgärdsplan och allt arbete i Parken utfördes i samarbete med länsantikvarie Carin Bunte. Från det här året och fram till och med 1996 hade man volontärläger med ca 10 deltagare varje år. Det var personer från trakten, från olika delar av Sverige och från andra länder. Alla fick betala en avgift för vilken de fick mat o logi, någon föreläsning och i regel en utfärd. Katarina Frost var lägeransvarig och medlemmar i föreningen ansvarade för olika arbetsuppgifter som volontärerna alternerade på.

Uppmätningsarbetet leddes av mätningssingenjör Göran Svensson, Jönstorp, assisterad av Agne Ohlsson, Östra Sallerup. Lantmäteriet i Eslöv lånade ut den modernaste utrustningen som då fanns och Göran Svensson berättar att det var en s.k. totalstation, som var ett elektrooptiskt instrument som registrerade vinkel och längd i samma instrument. Längdmätningen hade en noggrannhet på 5-7 millimeter

Jan Borg och Harry Olsson lavar om stengärde tillsammans med två volontärer 1992. Foto: Privat

Gunnar Andersson med spaden får hjälp av volontärer att bygga spång 1992. Foto privat

per kilometer. Allt eftersom mer blev uppmätt ritade han in det efter den ordinarie arbetsdagens slut. På hemväg stannade han ibland i Östra Sallerup och visade sina resultat. Harry Olsson, Henset, och Jan Borg, Pärup, ledde arbetet med att lava om stenvallen vilken här benämndes kallmur. Arbetet med att tillverka spänger leddes av Otto Gustavsson och Gunnar Andersson, båda från Bessinge.

Röjningsarbetet leddes av Börje Persson och Göran Börjesson, båda från Guddastad, och det var sly i främst nordöstra kvarteret som togs bort så att man kunde följa vägbanken längs kvarterets östra och norra mur. Man hittade grundstenarna efter den gamla gårdsgården mellan Parken och Prästabacken. Den gränsen ändrades nämligen i början av 1800-talet i samband med skiftesreformen så att det då blev en rät vinkel norrut och sedan österut. Sly som röjdes togs ut ur parken för eldning på Bengt Nilssons mark på Östergård.

Till sitt arbete fick man bidrag från både Östra Sallerups församling och Hörby kommun och ibland även från andra.

I slutrapporten 1992 står det: *"En smått sensationell upptäckt, eller snarare återupptäckt, var placeringen av högarna i parkens sydöstra kvarter. Möjligen rör det sig om en enorm kompass. Högarna är nämligen placerade så att de markerar väderstrecken! (En annan liten rolig detalj är att norr i kompassen förefaller peka rakt mot Klacks backe, på vilken prästen Jöns Henriksson hade sitt "astronomiska observatorium").... Måtten 4 meter i diameter för de små högarna och 6 meter i diameter för de stora högarna stämmer nästan exakt."* Det som kallas högar ser mer ut som stensättningar vilka båda beskriver olika sorters forngravar. Det handlar dock inte om några gravar.

1994 blev Gustaf Thörnqvist, Henset, Helene Gustafsson, Pärup, och Gunnar Jönsson, Köinge, nya arbetsledare. De var tidigare

Gustaf Törnqvist och Katarina Frost 1993 tillsammans med volontärer. Foto: Kjell-Erik Nilsson SDS

Flygfoto 1993 över nordvästra kvarteret där man ser kanalen runt den fyrkantiga ön i mitten. Foto: Jan Borg

volontärer och detta år genomfördes en utgrävning i en fjärdedel av stensättningen i mitten av kompassen. Katarina Frost skrev i sin avhandling: *"Det skulle visa sig att den yttre stencirkeln snarare bör betraktas som en låg mur, uppbyggd av större och mindre stenar...I mitten av högen påträffades en samling mindre stenar. Kanske resterna av en pyramid?.....Det mest anmärkningsvärda var att jorden i högen var svart av kol, medan jorden utanför högen var ljusare och blandad med sand."* Hon angav tre tänkbara alternativ nämligen att det kan vara planteringsbäddar som gjorts i ordning, eller att man ville ha kontrasterande färger, eller att man eldat just där på 1970-talet. Man grävde också

andra provschakt och gjorde arkeologiska undersökningar och dessutom stängslades hela parken så att fåren fick mer bete.

1995 gjordes, enligt Göran Svensson, de sista mätningarna i parken och den slutliga utritningen blev klar. Cecilia Thunberg, Tormastorp, blev ny arbetsledare och man fick genom avtal med kyrkan disponera prästgården. Man började ordna gudstjänster enligt den liturgi som man hade på 1600-talet och i samband med detta lade man ner en krans vid Jöns Henrikssons gravtumbarester på kyrkans norrsida. Därefter gick man till parken och satte sig på stenarna för att fika.

Lägret 1996 blev det sista och innan dess

Kartskiss som gjordes 1995 efter uppmätningar av Görans Svensson Skiss: Katarina Frost.

hade Bore Eriksson på Länsstyrelsen tagit fram en ny skötselplan om att ca 35-40 % av träden på fastmarksdelen borde avverkas. Ek skulle gynnas och dessutom borde siktgallring göras i perspektivgatans förlängning mot kyrkan. Någon större avverkning blev dock inte gjord. År efter år pågick projektet med stenmurarna och det var delar av muren åt väster och söder som lavades om. Under alla lägren var det Britt-Marie Wall, Sniberup, och Elsebeth Hast-rup, Guddastad, som skötte matserveringen i Kulturhuset.

1997 var det styrelsen och andra intresserade som utförde olika arbeten både i parken och i prästgården. Man fällde 10 träd i den igenvuxna dammen och på ön för att öppna upp sikten och nu kunde man för första gången på länge se kyrkan från perspektivgatan. Man gjorde också en arkeologisk utgrävning av halva den södra stencirkeln i kompassen. Även i den här stensättning var det svart, fet mulljord innanför kantkedjan och den skiljde sig markant från den magrare jorden strax utanför.

Under den här perioden kom hela parken att klassas som fornminne och det centrala området av Östra Sallerup blev ett riksintresse för kulturmiljövården med följande motivering: *"Sockencentrum med karaktäristisk och välbevarad bebyggelse och märklig parkan-läggning i småbrutet odlingslandskap med förhistorisk bosättningskontinuitet"*. Allt fick

stor uppmärksamhet i media och Katarina Frost skrev förutom sin C- uppsats även en artikel i tidskriften Lustgården. Man arrangerade en stor utställning på Hörby museum och till denna sammanställdes en skrift. Ett reportage gjordes också i TV-programmet "Gröna rum". Mellan 1995 och 1998 fick föreningen kulturpris från Lions, Frosta Härads Hembygdsförening och Hörby kommun.

Under 1998 och 1999 fick man hjälp av Skogsvårdsstyrelsens arbetslag med röjning av gräs och sly samt bortforsling av gamla löv. Enligt den skötselplan som Bore Eriksson tog fram 1996 skulle ganska mycket träd avverkas. Under 1999 diskuterades om Skogsvårdsstyrelsen skulle utföra avverkningen och att de även skulle sätta upp nytt fårstängsel. Inte heller nu blev det verklighet.

Från 2000 och framåt

Intresset för 1600-talsgudstjänsterna avtar efter hand och 2002 äger den sista rum efter att ha arrangerats åtta år i rad. 2003 beslutar pastoratet

Efter avverkningen 2012 kan man se kyrkan i Perspektivgatans förlängning. Foto: Ann-Sofie Haraldsson

Kompassen 2017 med en stensättning i förgrunden och andra längre bort vid stolparna.

Foto: Bertil Wilhelmsson, Byahornet

att sälja prästgården och föreningen börjar i stället hyra utställningslokaler i Kulturhuset. Samma år blir också Prästgårdsparken privatägda i samband med att egendomsnämnden i Lunds stift säljer prästlönebostället. Magnus Jönsson blir ny ägare och hans får börjar beta där. Styrelsen och några andra fortsätter med

underhållsarbeten i olika omfattning.

2009 tog Nils-Otto Nilsson och Lotta Eriksson på Regionmuseet i Kristianstad fram nya åtgärdsplaner. På markägarens initiativ utfördes 2012 en stor avverkning i de båda kvarteren åt söder samt i kvarteret med dammarna. Detta följdes 2013-2015 av olika rensningsarbeten,

Bokstaven X i namnet Carolus XI, 2015.

Foto: Lennart Wennerholm

Dammen, som när den rensades för ett par år sedan fick en klar vattenspegel, har nu åter växtlighet.

Foto: Stefan Wrang 2016

vilket möjliggjordes mycket tack vare arkeolog Stefan Wrang, Kölleröd, som hade både kunskap och kontakter. Den största dammen fick en klar vattenspegel när den rensades till sitt forna djup med ön bevarad och norr om denna hittade man rester av en bro i form av en jordbank. Dammen längst åt öster rensades också medan de andra två i raden är tämligen igenfyllda med trädgårdsmaterial och av naturlig igenväxning. Kanalerna har syns hela tiden och de flesta av dem rensades. Parken blev mer tillgänglig genom att olika handkappanpassade broar och spänger byggdes

liksom rastbord. Ovanstående har genomförts efter godkännande av Länsstyrelsen och med kulturmiljövårdsbidrag därifrån. Vissa arbeten har krävt arkeologisk övervakning.

Länsstyrelsen bekostar numera olika röjnings- och underhållsarbeten. Den stora dammen har åter drabbats av växtlighet. En studiecirkel under 2017 om rudor följdes av en inventering som visade att det finns större vattensalamander i den dammen. Det är därmed inte tillåtet att plantera in rudor där och den kan inte heller tömmas sommartid för rensning. Planen är nu att idka lieslätter under vattnet för att

Helene Engvald-Sivhed och Gunilla Almqvist är två av guiderna 2018. Här vid ingången till Parken.

Foto: Hörby kommun.

få mer öppet inom vissa områden av dammen. Troligen var det på Jöns tid inte heller en helt öppen vattenspegel.

Tre 1600-talsarrangemang har genomförts under de senaste åren och guidning förekommer dels regelbundet på söndagar och dels andra tider för grupper. Genom bidrag från Riksantikvarieämbetet har medlemmar kunnat sy ”1600-talskläder” att använda vid guidning och marknadsföring. Även nu har media varit positiv till verksamheten och dessutom har artiklar publicerats i olika skrifter som Frosta-bygden 2013, Byahornet 2017, Bygdeskrift 7 samt förra årets upplaga av ”100 balla ställen i Skåne”. Vi har sökt och beviljats pengar från Länsstyrelsen för att 2019 bygga en bro ut till ön och färdigställa spången fram till den. Dessutom kommer ett nytt 1600-talsarrangemang att äga rum med familjedag den 15 september.

Epilog

Tidningsartiklar har sparats av olika personer och dessutom har Hörby biblioteks samlade årgångar av Mellersta Skåne nyttjats. Vidare kommer uppgifter från många olika personer som tillfrågats. Under åren har även många icke namngivna personer varit aktiva och bidragit med arbetsinsatser av olika slag. Olika åtgärdsplaner, rapporter, tidningsartiklar, bilder, verksamhetsberättelser och mycket annat finns på föreningens hemsida www.karlxistenar.se

Källor som inte finns på hemsidan

1. ”Östra Sallerups kyrka 1180-1980 En bok om kyrkan och församlingen under 8 sekler” Främst sid. 37
2. Lantmäteriets historiska kartor med bl.a. Lantmäteriverkets 12-ÖSA-1 och 12-ÖSA-8 samt Lantmäteristyrerelsens skifteskarta.
3. ”Glimtar från 1830-tal till nutid Östra Sallerups socken och Bessinge by” av Gunvor Andersson.
Hon innehar även den klippbok som E.A. Hansson gjorde.
4. Dokument samlade hos Regionmuseet i Kristianstad som har dokumentarkiv i Lund och fotoarkiv i Kristianstad.

5. Nils Anderssons sparade tidningsarkiv som innehas av sonsonen Kjell-Ove Andersson Bessinge
6. Jordbrukare-Ungdomens Förbunds Studieverksamhet 1926 – 1928 sparade av Ernst Andersson Bessinge (1908 - 1999) tillhandahållna av Lennart Andersson Hjörup
7. Svenska Gods och Gårdar Del VI från 1944
8. Verksamhetsberättelser för Frosta Härads Hembygdsförening från 1957 och framåt

Äldre tidningsartiklar varav en del citerats - några finns på föreningens hemsida

1. Referat 1 juli 1925 i Mellersta Skåne (nedan kallad M. Sk.)
2. ”Kyrkoherde Jöns Henriksson i Östra Sallerup” och ”Prästmän i Östra Sallerup och Långaröd från 1520” av Nils Andersson i M. Sk. troligen 1925 och 1926
3. ”Långaröds kyrkliga förhållanden under flydda tider. Del III Efter Roskildefreden” av Nils Hannerz i M. Sk. den 13 juli 1926.
4. ”Ord och bild från Ö.Sallerup” av signaturen ”Amfion” i M. Sk. 13 januari 1928
5. ”J.U.F. avdelningen i Ö. Sallerup” i M. Sk. 30 januari 1930
6. ”Ö. Sallerup. Restaurering av fornminnen” i M. Sk. den 3 april 1930
7. ”Märklig, bortglömd stenskrift med bokstäver, stora som hus” i M. Sk. den 22 april 1930
8. ”Ö. Sallerups kyrka” 24/12 1946 samt del II ”Kyrkan i Ö. Sallerup” 9/1 1947 av Gottfrid Björkelund i M. Sk.
9. ”Kyrka och prästerskap i Ö. Sallerup och Långaröd i gången tid” av signaturen Sig. I M. Sk. 1 september 1943
10. ”Kring kyrkan i Östra Sallerup” av Henrik Hägglund i M. Sk. 10 december 1952
11. ”300-årig stensättning bildar Carl XI:s namn” - ”Kungahyllning i prästgårdspark” av signaturen ”Sims” i M. Sk. den 6 september 1957
12. ”Ö Sallerups prästgård” av Hanna Larsson i M. Sk. 26 september 1959
13. ”Kring en Prästgård” av Hanna Larsson i Ystads Allehanda 1968
14. ”Prästen som lade kungastenarna fick sitt gravmonument raserat” av Gunnar Persson i M. Sk. augusti 1970
15. ”AMS bekostar upprustningen av Karl XI: stenar i Ö. Sallerup” i M. Sk. den 19 juli 1973
16. ”Kring en prästgård” av Hanna Larsson i Byahornet nr 1/1978